

Jan Gromnicki*

Problemy konserwatorskie przedmiotem obrad I Kongresu Archeologii Polskiej

Conservation issues debated during the 1st Congress of Polish Archaeology

Pierwszy Kongres Archeologii Polskiej obradujący w dniach 19-21 września 2013 roku w Warszawie, w siedzibie Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), zgromadził ponad 350 czynnych zawodowo archeologów z całego kraju. Szczególnie licznie, obok przedstawicieli placówek dydaktycznych (uniwersyteckich) i muzealnych, reprezentowane były środowiska osób zatrudnionych w urzędach konserwatorskich, lecz również w spółkach i pracowniach, powoływanych zazwyczaj dla realizacji zadań badawczo-konserwatorskich (np. badań „autostradowych” czy uprzedzających inwestycje miejskie). Organizatorem kongresu był Zarząd Główny Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, pod przewodnictwem prof. dr. hab. Zbigniew Kobylińskiego, Dyrektora Instytutu Archeologii UKSW, byłego zastępcy Generalnego Konserwatora Zabytków (śp. prof. Andrzeja Tomaszewskiego) – Głównego Archeologa Kraju. Profesor Kobyliński kontynuuje swoje zainteresowania i działalność w zakresie ochrony zabytków archeologicznych, uwzględniając szeroko tę problematykę w programie dydaktycznym Instytutu. Choćby dlatego więc w programie obrad Kongresu znalazła się odrębna sesja pn. „Zarządzanie dziedzictwem archeologicznym”, której animatorem i organizatorem był dr Jacek Wysocki, pracownik naukowy Instytutu Archeologii UKSW, były wojewódzki Konserwator Zabytków Archeologicznych w Olsztynie.

Obrady Kongresu toczyły się w czternastu sesjach tematycznych, ujętych w trzech grupach. W sesji inauguracyjnej kongresu dr hab. Jacek Żurawski (Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN) wygłosił referat „Nubiologia polska – pierwsze sto lat (1911-2011)”, sumujący dorobek polskich badań w Sudanie. Jak zaznaczył referent, w działaniach polskich archeologów z reguły uwzględniana jest problematyka konserwatorska, zaś członkami ekip badawczych są obligatoryjnie konserwatorzy zabytków. Również wśród wystąpień na sesji plenarnej kończącej obrady kongresu znalazł się referat prof. dr. hab. Piotra Bielińskiego, dyrektora Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego, dotyczący przyszłości polskiej archeologii śródziemnomorskiej. Powyższe wystąpienia utytułowanych i wybitnych badaczy tych zagadnień miały na celu zobrazowanie miejsca polskiej

archeologii świata antycznego w kontekście stanu i dorobku archeologii światowej.

W ramach grupy tematycznej „Nowe źródła, teorie i interpretacje w archeologii polskiej” sesje tematyczne objęły: (1) problemy badań nad epoką kamienia, z uwzględnieniem m.in. zagadnień kultury symbolicznej u schyłku paleolitu; (2) zagadnienia okresów przedrzymskiego i wpływów rzymskich w dorzeczu Odry i Wisły (od schyłku epoki brązu, z uwzględnieniem m.in. odkrycia śladów faktorii celtyckiej koło Kalisza czy problemów budownictwa okresu wczesnorzymskiego); (3) polskie badania peryferii świata antycznego (w obszarze Egiptu, Sudanu, Grecji, lecz również w Turkmenistanie i Kuwejcie); (4) problem nowych źródeł i ich interpretacji w archeologii średniowiecza i czasów nowożytnych (badania miast i zamków z uwzględnieniem niektórych problemów produkcji, z pominięciem jednak tematyki wiejskiej); (5) zagadnienia archeologii współczesności – archeologii konfliktu, obejmującej sprawozdania z prac ekshumacyjno-badawczych cmentarzy „katyńskich” i innych, zbrodni sądowych okresu PRL na ziemiach polskich, a także problemy badań relikwów bitewnych w obszarach lądowych i morskich. W grupie tematycznej „Teorie i metody badań archeologicznych” obrady toczyły się w pięciu sesjach tematycznych. W ramach sesji (6) „Polska myśl archeologiczna w przeszłości i obecnie” wygłoszono referaty dotyczące znaczącego dorobku wybitnych polskich archeologów (Wł. Antoniewicz, W. Hołubowicz, J. Kruk), roli archeologii mediewistycznej w wypracowaniu modelu organizacji grodowej oraz problemu „reinterpretacji” dawniejszych ustaleń badawczych. W ramach sesji (7) przedstawione zostały najnowsze metody techniczne (laserowe skanowanie lotnicze, urządzenie LIDAR do badań historii lasów, wykorzystanie mobilnego GIS w prospekcji terenowej i in.), szczególnie przydatne w niedestrukcyjnych rozpoznaniach i badaniach terenowych. Obrady sesji tematycznej (8) poświęcone były badaniom interdyscyplinarnym w archeologii, w szczególności archeobotanicznym, paleoekologicznym, paleofitosocjologicznym i in., umożliwiającym ustalenia o wzajemnym znaczeniu dla współpracujących dyscyplin. Sesja (9) objęła wystąpienia dotyczące archeologii podwodnej i jej rozwoju

* Jan Gromnicki, mgr archeologii, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, Warszawa

* Jan Gromnicki, M.A. archeologist, Scientific Association of Polish Archaeologists, Warszawa

w akwenach wewnątrzlądowych i morskich z uwzględnieniem technik umożliwiających badania nieinwazyjne. W ramach sesji (10) zajęto się problemami interpretacji kultury symbolicznej w badaniach archeologicznych, zarówno w ujęciu teoretycznym (referaty prof. prof. J. Woźnego i A.P. Kowalskiego), jak też w drodze interpretacji poszczególnych relikwów i znalezisk, nie tylko z obszaru Polski (m.in. pałacu w Knossos). W grupie tematycznej „Archeologia jako zawód”, w ramach sesji (11) „Zawód archeologa w Polsce. Stan obecny i perspektywy” sięgnięto do historii profesji, przechodząc w konkluzji do współczesności (prof. J. Lech, mgr A. Pilcicka-Ciura), w tym również konfrontacji oczekiwań z aktualną rzeczywistością. Poświęcono tu również nieco uwagi problemom etycznym, jak też prawnym (prawo autorskie). Sesja (12) poświęcona została sprawie muzealnictwa archeologicznego, ściślej „archeologii w muzeach”, tu m.in. problemom wykorzystania zbiorów dla celów naukowych, jak również nurtującemu od lat polską archeologię zagadnieniu „składnic muzealnych” dla magazynowania zabytków z badań ratowniczych oraz współpracy i współdziałaniu muzeów ze służbami konserwatorskimi (w referacie mgr. M. Grabowskiego).

Obficie obsadzona sesja konserwatorska (13) objęła 21 wystąpień, dotyczących najistotniejszych problemów ochrony i konserwacji dziedzictwa archeologicznego. Zainaugurował obrady I części sesji „Głos w dyskusji o skuteczności funkcjonowania SYSTEMU OCHRONY DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO” autorstwa dr. hab. Macieja Trzczińskiego (Uniwersytet Wrocławski) oraz „Stan organizacji i systemu ochrony dziedzictwa archeologicznego – próba diagnozy. Spojrzenie konserwatora” mgr. Jacka Koja (WUOZ w Krakowie). Obaj autorzy poddali krytycznej ocenie zarówno obowiązujące ramy, jak i warunki pracy konserwatorów zabytków, nie ograniczając zagadnienia jedynie do grupy zawodowej archeologów. Aspekty formalno-prawne działalności konserwatorskiej obszernie przedstawiono, wraz z postulowanymi zmianami, w referatach „Ustawa o ochronie zabytków. Prawie 10 lat doświadczeń praktyka w zakresie ochrony archeologicznej”, autorstwa mgr. Magdaleny Nowak (WUOZ w Łodzi) oraz „Planowanie przestrzenne w ochronie dziedzictwa archeologicznego – czy to skuteczny instrument prawny?” mgr. Krzysztofa Spychały (WUOZ w Opolu). Aspektem finansowym ochrony i opieki nad zabytkami archeologicznymi zajął się mgr. Krzysztof Stelmaszczyk (Warszawa); w kolejnych wystąpieniach omówiono „Rejestr i ewidencję stanowisk archeologicznych w Polsce – analiza zasobu i możliwości” (mgr Michał Grabowski i mgr Agnieszka Niemirska, NID Warszawa); „Problem ochrony tzw. »płaskich« stanowisk archeologicznych objętych wpisem do rejestru zabytków” (mgr Agnieszka Krawczyńska, Pow. UOZ Poznań); „Zabytek archeologiczny w krajobrazie kulturowym” (mgr Jacek Wysocki) i „Ochrona podwodnego dziedzictwa kulturowego w polskiej strefie Bałtyku” (mgr Iwona Pomian, Centr. Muzeum Morskie w Gdańsku). Drugą część sesji wypełniły referaty: prof. dr. hab. Zbigniewa Kobylińskiego (UKSW) „Współczesna doktryna ochrony i zarządzania dziedzictwem archeologicznym na świecie”; „Dziedzictwo archeologiczne w strategiach rozwojowych polskich samorządów. Zapisy martwe czy żywe?” mgr. Grzegorza Firsta (UJ); „Narodowy Instytut Dziedzictwa jako wsparcie merytoryczne służb konserwatorskich w zakresie ochrony dziedzictwa archeologicznego” mgr. Jakuba Wrzostka i mgr. Ewy Prusickiej-Kolcon (NID, Warszawa); „Współpraca

w zakresie badań archeologicznych na linii konserwator zabytków – inwestor – archeolog” mgr. Ryszarda Kołomańskiego (Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska, Jelenia Góra); „Adaptacje obiektów zabytkowych – archeologia w służbie projektanta” mgr. Radosława Hermana i mgr. Wojciecha Dudziaka (ARCH-TECH sp. z o.o. w Łodzi); „Promowanie nowego modelu ochrony dziedzictwa archeologicznego poprzez program MKIDN Dziedzictwo kulturowe: ochrona zabytków archeologicznych. Podsumowanie rezultatów projektów z lat 2011-2012” mgr. Agaty Byszewskiej (NID, Warszawa); „Geoprzestrzenny system ewidencjonowania obiektów Archeologicznego Zdjęcia Polski na obszarze ziemi chełmińskiej”, mgr. Jerzy Czerniec (IAE Warszawa), dr. inż. Krystian Kozioł (AGH Kraków), Bartłomiej Bęgiak (COWI Polska sp. z o.o., Bielsko-Biała), Roman Orlikowski (Geopolis sp. z o.o., Włocławek); „Problematyka konserwacji relikwów architektonicznych *in situ* przy zastosowaniu konstrukcji zabezpieczających w Polsce na przełomie XX i XXI wieku”, mgr. inż. arch. Ewa M. Charowska (UKSW); „Podróż w czasie. Rekonstrukcja czy destrukcja?” mgr. Agaty Byszewska (NID Warszawa). Ponadto jako „postery”: „Czy da się wywłaszczyć grodzisko wpisane do rejestru zabytków?” mgr. Magdaleny Nowak (WUOZ Łódź) oraz „Wykorzystanie informacji geograficznej w zarządzaniu zasobami Archeologicznego Zdjęcia Polski na terenie województwa lubelskiego”, mgr. Ewy Banasiewicz-Szykuły i mgr. Grzegorza Mączki (WUOZ Lublin). W pewnym stopniu z problematyką konserwatorską wiązały się tematy poruszane w obradach sesji (14) „Komunikacja społeczna w archeologii”, obejmujące m.in. współczesne sposoby prezentacji wyników badań w muzeach, rezerwach i mediach, uzupełnione omówieniem metod stosowanych w mapowaniu zabytków Angkor w Kambodży (K. Hanus).

Obrady Kongresu zamknęły wystąpienia prof. dr. hab. P. Urbańczyka (IAE PAN i UKSW) pt. „Polska archeologia wobec wyzwań współczesności”, wspomniany referat prof. dr. hab. P. Bielińskiego „Przyszłość polskiej archeologii śródziemnomorskiej”, mgr. P. Florjanowicz (Warszawa), oraz L.D. Nebel (UMCS) „Polish archeology in the 21st century seen from the West”, po których nastąpiła dyskusja, zakończona sprecyzowaniem uchwał końcowych – „przesłania” dla organizatorów postulowanego w przyszłości kolejnego Kongresu Archeologii Polskiej. Jedną z uchwał zawierała wniosek skierowany do władz państwowych i Sejmu RP, o zachowanie – wbrew zamierzeniom – obligatoryjnego okresu rocznego praktyki terenowej archeologów przed samodzielnym podjęciem badań wykopaliskowych. Intencją organizatorów jest szybka publikacja referatów „podsumowujących” obrady oraz pełna publikacja wszystkich wystąpień jako dorobku kongresu.

Znaczenie tego rodzaju forum, pierwszego w ponad dwustuletniej historii polskiej archeologii, nie ulega wątpliwości. Stało się polem wymiany informacji o najnowszych odkryciach i ustaleniach naukowych, lecz również poglądów o zaawansowaniu metod badawczych, zarówno terenowych z wykorzystaniem różnorodnej aparatury badawczej oraz dla celów dokumentacji, jak też tradycyjnie właściwych archeologii. Istotnym aspektem była możliwość spotkania kilku pokoleń archeologów o różnych doświadczeniach warsztatowych, przy czym ważną okazała się możliwość znajdowania generalnie wspólnego języka wypowiedzi dla prezentacji swoich osiągnięć. Należy mieć nadzieję, że kolejny kongres stworzy warunki również dla ukazania dorobku środowisk, które z różnych przyczyn nie mogły w nim uczestniczyć.

Streszczenie

Pierwszy Kongres Archeologii Polskiej zorganizowany przez Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich odbył się w Warszawie w dniach 19-21 września 2013 roku. Pośród czternastu sesji tematycznych wyróżniła się szczególnie liczbą zgłoszonych wystąpień, jak również poruszanych zagadnień sesja 13, dotycząca zagadnień ochrony zabytków archeologicznych. Przedstawione w jej ramach referaty obejmowały m.in. omówienie współczesnych doktryn oraz problemów zarządzania dziedzictwem archeologicznym w Polsce i na świecie, jak też szereg kwestii szczegółowych, związanych z pozycją oraz warunkami pracy konserwatorów zabytków, w tym współpracy z władzami, jak również inwestorami. Na wielu przykładach przedstawiono realia ochrony i prac konserwatorskich przy różnych obiektach archeologicznych z uwzględnieniem ich środowiska. Część obrad poszczególnych sesji poświęcona była problemom i metodom badań obszarów miejskich oraz średniowiecznych i nowożytnych założeń obronnych, metodyce prac archeologicznych i prac ekshumacyjnych ofiar II wojny światowej, jak również zastosowaniu współczesnych osiągnięć technicznych w badaniach stanowisk archeologicznych i ich dokumentacji, jak też współpracy interdyscyplinarnej archeologii z naukami przyrodniczymi.

Abstract

The First Congress of Polish Archaeology, organised by the Scientific Association of Polish Archaeologists was held in Warszawa, between 19-21 September 2013. Among fourteen thematic sessions, session 13 concerning the matters of protection of archaeological monuments stood out because of the number of proposed speeches, as well as addressed issues. The papers presented in it encompassed e.g. discussing the modern doctrines and problems with managing archaeological heritage in Poland and the world, as well as several detailed questions connected with the position and working conditions of heritage conservators, including cooperation with both authorities and investors. The realities of work and conservation protection of various archaeological objects, and regarding their environment, were presented on several examples. A part of particular sessions was devoted to the problems and methods of research in urban areas, medieval and modern fortified complexes, methodology of archaeological exhumation of II World War casualties, as well as applying modern-day technological achievements for research on archaeological sites and their documentation, and interdisciplinary cooperation between archaeology and natural sciences.